THE INSTITUTE FOR ADVANCED STUDIES OF WORLD RELIGIONS

FILM—STRIP NO.
MBB—1971—157—193

BUDDHIST SANSKRIT MANUSCRIPTS

MICROFILM PROJECT ~~MC~~ MBB

MBB-1972-151
1. Film strip number

44
2. Source

TRIMŚIKĀ VIJÑAPTI BHĀṢYA
3. Title

4. Additional titles, shortened forms of title, etc.

N.S. 1019 880 = A.D. 1897
5. Year in which MS was copied (Local & Christian Era)

INDRĀNANDA
6. Name of Scribe

NEPALI PAPER
7. Material (Palm leaf, etc.)

NEWĀRĪ
8. Script

8 cm. x 20 cm.
9. Size

6
10. Lines to a page

20
11. Number of leaves in complete work

×
12. Missing leaves

STHIRAMATI
13. Author and Date of composition (if given)

×
14. Number of Chapters

15. Remarks

This is famous book on Vijñānavāda.
Trimśikā is written by Vasubandhu and commentary on it is by Sthiramati.

July 25, 1972.
Date photographed

अनन्तरं स्थाय॥ ॥पुद्गलधर्मनैरात्म्यावतारप्रतिपन्नविप्रतिपन्नानामविपरीतपुद्गलधर्मनैरात्म्यप्रति
पादनार्थं त्रैमिकाविद्धिक्रि[illegible]मारभ्यते॥ पुद्गलधर्मनैरात्म्यप्रतिपादनमूनः क्लेशस्यावरणप्रहाणार्थं
गथा कालं दृष्टिप्रहाणाग[illegible]त्यः॥ क्लेशः पुद्गलनैरात्म्यावबोधश्च सत्कायदृष्टेः प्रतिपक्षत्वात्तद्ग्रा
हाय प्रवर्तमानः सर्वक्लेशान्प्रजहाति॥ धर्मनैरात्म्यस्यानादपि स्यावरणप्रतिपक्षत्वात्स्यावरणं प्रहीयते
क्लेशस्यावरणप्रहाणमपि भाक्सर्वज्ञत्वाधिगमार्थं॥ क्लेशाहिभाक्प्राक्तनावरणमिव मूलतः क्षयं प्रहीण
घभाक्तदधिगम्यते॥ स्यावरणमपि सर्वस्मिन्ज्ञेयज्ञानप्रवृत्तिप्रतिबन्धकत्वान्नाक्लिष्टमज्ञानं॥ तस्मिन्प्र
हीणे सर्वस्मिन्सर्वाकारज्ञेयावरणप्रतिहतज्ञानप्रवर्तनमूलतः सर्वज्ञत्वमधिगम्यते॥ अथवा धर्म

शाप्युपचारो विज्ञानपरिणामएव न मुख्यः आत्मनि धर्मभूतचित्तगतत्वात्॥ धर्मिणि आत्मनश्च वि-
ज्ञानपरिणामाद्बहिरर्थवत्॥ कार्यपरिणामो नाम अन्यथात्वं॥ कारणक्षणनिरोधसमकालः
कारणक्षणविलक्षणः॥ कार्यस्यात्मलाभः परिणामः॥ तत्रात्मादिविकल्पवासनापरिपाकाद्रू-
पादिविकल्पवासनापरिपाकाच्चालयविज्ञानादात्मादिनिर्भासविकल्पा रूपादिनिर्भासश्च
स्वप्ने॥ तमात्मादिनिर्भासं रूपादिनिर्भासश्च तस्माद्विकल्पाद्बहिरर्थमिवापादयात्मा रूपवा
नरूपादिधर्मापचारश्च अनादिकालिकः प्रवर्तते विनापि वाक्यनात्मना धर्मेष्वतथ्यतेमिति
कस्यकथं हृदा रूपचारश्च॥ यच्चयत्रनास्तिगतं प्रापचर्मगं॥ तद्यथा वाहीकगोः॥ एवं वि-

पूर्वलाहिनिविक्ष्यिक्मात्रं यथा दर्शनस्थानकीसूत्रा धर्मपूर्वलनेनालप्रदर्शनिन सहलाविष्टिमात्र
१न्पूर्वधप्रवधमर्थप्रकवधानम्हः॥अथवा विस्थानविष्टयमपिद्व्यतनेवाकचिन्मन्यकविष्टयवदि
स्थानमपिसंवृक्तिगत्रवनपरमार्थष्टस्यसद्विप्रकानस्याप्यकाकवादस्य प्रतिज्ञ अर्थःप्रकवधानम्हः॥
॥ ॥आत्मधर्मपनाहिविविक्षयःप्रवर्कंग॥लोकशास्त्रयानिनिवाक्लभवःविस्थानपनिधाभसो॥॥
आत्मधर्मापवानष्टनिसम्बध्यग॥आत्माधर्मष्टश्चपचर्यकष्टस्यात्मधर्मापवानः॥ सपुनरात्मविष्टि
धर्मप्रष्टिश्चविविधष्टस्यवकप्रकानः॥आत्माजीवाजन्तुर्मनुजो माणवष्टपुरुषमादिकआत्मापवानः
स्कन्धाधातवआयतनानिरूपीवदनासंस्थासत्कावाविस्थानमिगवमादिकाधर्मापवानः॥अयंद्विप्रका

स्थापितं॥ कथं मतं कस्य मतं विज्ञानवादे ज्ञानमेवार्थ कारणं सत्यं यतः शृणु वा ज्ञानं अर्थस्वा
रूपं विज्ञानं विज्ञानं ज्ञानं कथं न विज्ञानं आलम्बन प्रत्यय ध्यानं कारणं तत्रमात्रं ग्रहणं मनःकरणादि
प्रत्ययादि विज्ञानप्रसङ्गात्॥ संचिता लम्बनाश्च संचविज्ञान कदा कारणत्वात्॥ न च सञ्चित
मवयवसं हतिमात्रादन्य विषयं॥ तदवयवानथा संचिता कारण विज्ञानात्वात्॥ तस्माद्विने
यवा ज्ञानार्थं न विज्ञानं सञ्चिता कारणं सत्यं यति॥ न च पनमाधव एवं सञ्चिता [illegible] तस्यालम्बन
पनमाधनाम तदा कारणत्वा॥ न च सञ्चिता वस्थाया सञ्चिता वस्थायां पनमाधनां कश्चिद्दोषा
भयः॥ तस्माद सञ्चिमवत्सं चिताऽपि पनमाधवाभेवालम्बनं अन्य स्तु मन्यत॥ एकैकपनमाध

ज्ञानस्वरूपवद्हि अज्ञाता धर्मा एवात्यन्तिकल्पितत्वात्ता धर्मा अनुपपन्नमार्थतः स्वकीतिविज्ञान
वद्विज्ञेयमप्युच्यत एवत्ययमकाकवादानामुपपयः॥ उपचारस्य च निराधारत्वात्सत्वादवश्यं
विज्ञानपरिणामवत्तुगोऽनुपगमकथोपयात्तु धर्मापचारतः प्रवर्तेत॥ इत्यध्यायमनुपमा
नयुक्तिक्रमाविज्ञानमपि विज्ञेयवत्संवृतितत्वेनपरमार्थतः॥ संवृतिगोप्यतावप्रसङ्गा
न्नहि संवृतिर्निरुपादानायुक्ता॥ तस्मादयमकाकवादो द्विप्रकारापि नियुक्तिकत्वात्प्रत्या
ख्यातो आचार्यवचनैः॥ एवं च सर्वविज्ञेयं परिकल्पितस्वलक्षणवत्तुगोनविद्यमानविज्ञानं पुनः
प्रतीत्यसमुत्पन्नत्वाद्व्यवस्थीतुमुपयं प्रतीत्यसमुत्पन्नत्वस्य न विज्ञानस्य परिणामगोचरत्व

नानीतानागतास्तदाकाव विज्ञानजनकानि बुद्धाजानन्ति॥ नच वर्द्धमानावर्द्धमानजनकाउत्पद्यमाना
वस्थायामस्तास्तस्तावस्थायाविज्ञानस्यापिनदाकार्यं अतस्तत्रानकिञ्चित्कर्त्तव्यमस्तीति मनोविज्ञा
नमप्यमानस्वनभवात्यर्थं॥ अन्यस्त्वाह॥ अस्यास्मिन्मूर्खधर्मबुद्धापवादानयुक्तं॥ उपवा
दाहिप्रिय सन्तएवमिनान्यतमालावस्थापदार्थतत्त्वदर्शनस्मिन्विषयेकथाश्वसादृश्यं॥ त
यथामूर्खाएनोतत्त्वदर्शनचसाधवकंकथाश्वसाधनदर्शधर्मं कपिलस्वर्गीक्लेवासत्यनिर्मा
धवकंबुद्धपवादःक्रियते॥ अत्रकस्मिन्मर्धवकंबुद्धिजातिद्रव्यंवापवार्यते॥ उत्पद्यमानपूर्व
वानाहावः॥ तत्रतावन्नजातेःसाधनर्दं कपिलस्वर्गीक्लेवा॥ नचसाधनदर्शधर्मांहावमाध

नन्वनिरूपकाङ्गीन्द्रियावरुद्धत्वेन स्वापकाष्ठीन्द्रियत्वं कथं॥ तस्यापि हापकत्वनिरूपकावस्थया
नास्तातिशयाभावादकाङ्क्षनिन्द्रियत्वं कल्पमतीन्द्रियत्वम्॥ यदि च पवनमाधवत्वे पवनस्वापकाः
विज्ञानस्य विषयीत्वं किं॥ एवं सति यार्थं घटकुड्याद्याकारेण विज्ञानजनस्यात्मनमाधनामनदा
कारत्वात्॥ नचान्यनिरीक्षस्य विज्ञानस्यान्याकारा विषयाः यूक्तं शीघ्रस्य काः॥ नच पवनमाधव
कृष्णादिवत्स्वनमार्थतः स्वाकि पवनावस्थावात्॥ तदनस्वपगमे वा पूर्वदक्षिणापवाल्ला
दिदिग्रहणायः स्वपवनमाधनर्नस्यात्॥ तगध्वविज्ञानवत्॥ पवनमाधनस्य मूर्तत्वमदृष्टकल्पकप्रस
ङ्गः॥ एवं वा क्वार्थीभावा विज्ञानमवार्थकानमूत्यथग॥ स्वप्नविज्ञानवदिस्वस्वपयं॥ वदनादयापि

नेवयुज्यते॥ मुख्यापि पदार्थनेवास्तिनस्वरूपस्य सर्वज्ञानाहि ज्ञानविषयानि क्रान्तत्वात्॥ प्रधानहि तु धर्मरूप
मेव ज्ञानाहि ज्ञानप्रवर्तकं नस्वरूपा संस्पर्शात्॥ अन्यथा च तु धर्मेयर्थप्रसक्तः॥ नहि ज्ञानाहि ज्ञान व्यतिरिक्तो
ऽन्यः पदार्थस्वरूपपरिच्छिन्नपाथास्तीत्यतः प्रधान स्वरूपविषय ज्ञानाहिवानालवान्नेव मुख्यः पदार्थ
स्तीत्यवगन्तव्यं॥ एवं यावच्छब्द सम्बन्धालवा ज्ञानाहि ज्ञानालव एवश्चहि ज्ञानाहि ज्ञयालवान्नेव मुख्यः
पदार्थस्ति॥ अपिच सर्वज्ञवायं भेद एव मुख्यस्ति॥ भेदाहिनामयायत्राविद्यमानन्नरूप धप्रवर्तकं॥ सर्व
ज्ञशब्दः प्रधानस्य विद्यमानन्नेव तु धर्मरूप धप्रवर्तकं अतो मुख्यो नास्त्येव॥ तत्रयद्यकैमस्त्यान्मनि मुख्या
मध्यस्थवापचानानयुक्तमुक्तिगदयुक्तं विज्ञानपरिणामः कपिप्रहदमुक्तिनस्त्यायं॥ अतस्तुत्रदापद

वकजातूपचारायुक्तः निप्रसङ्गात्॥ अतद्धर्मस्यापि जातेः नीलकपिलस्य जातिविनाभावित्वान्माधव
कजातूपचारो भविष्यति॥ जातिभावे पि नीलकपिलस्य माधवकदर्शनादविनाभावित्वमस्ति॥ अ
विनाभावित्वे चोपचारो वाऽस्मादिव माधवकपि जातिसहभावत्वात्॥ तस्मान्न माधवकजातूपचारः
सम्भवति॥ नापि द्वयोः प्रत्ययः सामान्यधर्मभावात्॥ नहि द्वयोः एनस्य नीलगुणः कपिलावासः एव माध
वकः॥ किन्तर्हि तदन्यः॥ विलक्षणस्य स्वाश्रयप्रतिबद्धत्वान्न विना गुणेन एनं माधवकं उपचारायुक्तः
अग्निगुणसादृश्यात् यूकशूनिवत्॥ एवं सम्प्रत्यग्निगुणस्य नीलस्य कपिलस्य वा माधवकगुणनीलक
पिलवासादृश्यात् उपचारायुक्तानुमाधवकः एनगुणसादृश्यनासंबन्धात्॥ तस्माद्द्वयोपचारापि

विज्ञप्त्याख्यञ्च ॥ तत्र कुशलाकुशलकर्म्मवासनापरिपाकवशात् यथा ऽऽर्पहलादिनिर्वृत्तिर्विपाकः ॥ क्लिष्टमना
निर्त्यमननात्मकत्वात्मननाख्यं ॥ रूपादिविषयप्रसवरासलाक्षणादिविज्ञानं षड्विधमपि विषयविज्ञ
प्तिः ॥ तत्स्वरूपनिर्देशमन्तरेण तस्य नीयतेऽस्मिन्नायस्य यत्स्वरूपं तद्यथा इति दर्शयन्नाह ॥ तत्रालयाख्यं
विज्ञानं विपाकः सर्वबीजकमिति ॥ तत्र निथायसन कर्मा कः त्रिविधः परिणामः ॥ आलयख्यमिव आलय
विज्ञानं संस्कृतं यद्विज्ञानं सविपाकपरिणामः ॥ तत्र सर्वसांक्लेशिकधर्म्मबीजस्थानत्वादालयः ॥ आलयः
स्थानमिति पर्यायो ॥ अथवालीयन्ते उपनिबध्यन्तेऽस्मिन्सर्वधर्म्माः कार्यतावन ॥ तद्वालीयते उपनिब
ध्यते कारणतावन सर्वधर्म्मा विज्ञानालयः विजानातीति विज्ञानं ॥ सर्वानुगामिनानि जातिर्वा कुशलाकु

र्थनार्थमाह॥ परिणामः सर्वत्रिविधयत्रास्मा यूपचारात्धर्मोपचारश्च। सपूनर्हेतुहावनहलहावनचवि
घगं॥ तत्र हेतुपरिणामात्रालयविज्ञानविपाकनिःष्यन्दवासनापरिपूष्टिः हेतुपरिणामः पूर्वर्वि
पाकवासनावृद्धिलाभादालयविज्ञानस्य पूर्वकर्मक्षयपरिसमाप्तौ यानि कायसंस्कारश्च निर्वृत्तिः॥
निःष्यन्दवासनावृद्धिलाभाच्च॥ याप्रवृत्तिविज्ञानानां क्लिष्टस्य च मनसश्चालयविज्ञानादहिनिर्वृत्तिः॥ तत्र
प्रवृत्तिविज्ञानं कुशलाकुशलमालयविज्ञानविपाकवासनानिष्यन्दवासनाशुद्धत्वाच्च क्लिष्टस्य
मनिष्यन्दवासनाभवथा सोत्रिविधः परिणामः उक्तः सावपिनज्ञायते॥ अतस्तदप्रदर्शनार्थमाह वि
पाकामनभाख्यश्च विज्ञप्तिर्विषयस्य च॥ सत्रवत्रिविधः परिणामो विपाकाख्यामनआख्याविषयः

प्र.
६

स पुनर्नात्मादिविकल्पवासनारूपादिधर्मविकल्पवासनाच्च॥ तस्य हावादालयविज्ञानं नात्मादिविकल्पा
रूपादिविकल्पश्च कार्यस्वनापाकृष्टं निगद्यासनात्मादिविकल्पानां रूपादिविकल्पानां चापादिविमुच्यते॥
सारस्मिन्निदं दिति प्रति संवदनाकारधारं विदितं ज्ञानं स्कंदं विदितं कापादीमुच्यते॥ आश्रयापा
दानश्चापादिः॥ आश्रय आत्मरावः साधिष्ठानमिन्द्रियरूपं नामच्च॥ तस्य पुनर्यद्रूपादानमुपगम
नमकयागकमलनं तद्रूपादिः॥ तत्र कामरूपधात्वार्थ्यानामरूपयारूपादानं॥ आरूप्यधातौ तु रू
पवीतरागत्वाद्रूपविपाकानिर्वृत्तानामपादानमेव किंतु वासनावस्थमेव तत्र रूपं न विपाका
वस्थं॥ तस्य न रूपादानमिदं कथा प्रतिसंवदयितुमशक्यमित्यतारं संविदितं ज्ञानमुच्यते॥ स्कंधविज्ञ

शलकर्म्मविपाकत्वाद्विपाकः॥ सर्वधर्म्मबीजाश्रयत्वात्सर्वबीजकं॥ यदि घ्वनुक्तिविज्ञानं व्यतिरिक्तमालय
विज्ञानं भवेत्तदा स्यादालम्बनमाकारावकव्यः॥ नहि निरालम्बनं निराकारं च विज्ञानं युज्यते॥ नैव
तन्निरालम्बनं निराकारं च भवेत्॥ किन्तर्हि परिच्छिन्नालम्बनाकारं किंकारणं॥ यस्मादालयविज्ञानं
विज्ञप्तिप्रवर्त्तकं॥ अध्यात्मसमुपादानविज्ञप्तिकारणं हि घ्वस्य परिच्छिन्नाकारत्वज्ञानविज्ञप्तिकारणं॥ तत्राध्या
त्मसमुपादानं॥ परिकल्पितस्वभावविनिवेशवासनासाधिष्ठानमिन्द्रियरूपं नामाह॥ अस्यालम्बनस्या
तिसूक्ष्मत्वात्॥ असंविदितकायादिस्थानविज्ञप्तिकमाह तत्॥ असंविदितकउपादिर्यस्मिन् असंविदि
तकायस्थानविज्ञप्तिर्यस्मिन्नदालयविज्ञानमसंविदितकायादिस्थानविज्ञप्तिकं॥ उपादानसमुपादिः

कर्म्मकः॥ इन्द्रियविषयविज्ञानानि क्रीडावद्विकस्य कार्यकरणलाघवं समवस्थानं त्रिकसंनिपातः॥ त
स्मिन्नतिगत्समकालमुखेन्द्रियस्य सुखादिवेदना लाघविकारकृतस्य दृष्टाविषयस्य सुखादिवेदनी
याकारपरिच्छेदायः सस्पर्शः॥ इन्द्रियं पुनर्यत्र विशेषतः सुखदुःखादिहेतुत्वं प्रतिपद्यते तस्य वि
कारस्पर्शः पुनरिन्द्रियविकारस्य दृष्टत्वेन्द्रियं स्पर्शनेन्द्रियं तद्वास्पर्शनत्वं निस्पर्शं उच्यते॥ अत
एव विषयविकारपरिच्छेदस्य कोऽपीन्द्रियविकारपरिच्छेदकः॥ वेदनासंनिश्रयस्य मस्य कर्म॥
एवं कर्कसत्र सुखवेदनीयं स्पर्शप्रतीत्यास्यत्र सुखवेदनमिति विस्तरतः॥ मनस्कारस्य तस्य
रागः॥ आहजनमाहागः॥ आलम्बनयत्नविकल्पमहिमुखीक्रियत्वं॥ सपुनरालम्बनविकल्पानधी

फिर्ज्ञानलाकसंनिवेशविशुद्धिः॥ साप्यपरिच्छिन्नालम्बनाकारप्रवृत्त्यादसंविदितमुच्यते॥ कथं विज्ञा
नमपरिच्छिन्नालम्बनाकारं भविष्यतीति॥ अन्यविज्ञानवादिनामपि निराधसमापत्त्याश्रवस्त्रास्तुल्यः
मनन्तरनिराधसमापत्त्याश्रवस्त्रास्त्रविज्ञानमेवास्तीति शक्यप्रतिपत्तुं॥ यत्किं विराधास्त्रप्रविराधाश्चे
ति॥ तत्रालयाख्यं विज्ञानमित्युक्तं विज्ञानंशास्त्रवर्धचेक्लेशसंप्रयुक्तमित्युक्तं कर्थं कतमेशकति हिष्यतत्रे
दः सदासंप्रयुक्तं॥ तथा किक्लेशः सर्वदासंप्रयुक्तं॥ उत्तरमत्राह॥ सदास्पर्शमनस्कारवित्तसंज्ञावेद
नाचित्तमिति॥ सदतियावदालयविज्ञानं तावदतिः स्पर्शमनस्कारवेदनासंज्ञाचेतनाख्येः पञ्चहिः स
र्वत्रगैर्भिश्चित्तं॥ वेदनाचित्तं॥ तत्र स्पर्शस्त्रिकसंनिपातेन्द्रियविकारपरिच्छेदः॥ वेदनासंनिश्रय

१ विपाराच्छानिवृत्तेश्च पुनः संयोगाच्छाजायते इत्यर्थः ॥ यस्मिन्नुत्पन्ने विपाराच्छानिवृत्तेश्च पुनः संयोगा
च्छा ॥ अ इत्यर्थः यस्मिन्नुत्पन्ने [illegible] श्चार्थेन जायते ॥ संज्ञाविषयनिमित्ताग्रहधर्मविषयश्चालम्बनं
निमित्तं गृह्णाति नीलपीताद्यालम्बनव्यवस्थाकारणं ॥ तथा ग्रहधर्मनिरूपणं नीलमनन्तपीतमि
त्यमहिनः स्यार्थविकल्पः ॥ अ ध्यानापितार्थकानाः ॥ त्रैपातुकाश्चित्तचैत्ताविकल्पउच्यते ॥ यथाक्रम
ते पाविकल्पकुचित्तचैत्ताश्चित्तपातुकाश्चित्तमनस्त्रिविधं न विकल्पनालयविज्ञानक्लिष्टमनः ॥ प्रवृत्ति
विज्ञानं स्वलक्षणसर्वप्रत्यात्मायाविकल्पगोचरमात्मास्कन्धालायमनरूपशब्दादिकं वस्तुनाश्चि
त्तत्रः ॥ सविज्ञानपविधाभाविकल्पउच्यते ॥ अ सदालम्बनत्वात् ॥ कथम्यनयगविज्ञायगदालम्बन

कर्म्म यच्चिकुधानधंपुनस्तदेवालम्बनपुनश्चिकुस्यावर्जन॥ उगच्च कर्म्म चिकुस्तकगवालम्बननियमनविशि
ष्टं मनस्कारमश्रिकृत्यार्कनतुयः प्रतिचिकुकर्धनस्यहिप्रतिकूलभव व्यापारानक्रधाकर्म॥ वेदनाअनुरूप
स्वरावा. सापुनविषयस्याह्लादकपरितापकतइत्याकारविविक्तस्वरूपसाक्षात्कारधर्त्रयात्रिधाहवति
सुखा इःखाअइःखासुखाच॥ एवंतुल्यमन्यकुशलाकुशलानां कर्म्मधर्म्मफलविपाकंप्रत्यनुरूपवलभनप्रत्यनुरूपः
गप्रकुशलानां कर्म्मधर्म्मसुखादनुरूपःफलविपाकः॥ अकुशलानां इःखः॥ उभयाभाम इःखसुखः॥ अत्रचालय
विज्ञानभवकुशलाकुशलकर्म्मविपाकः प्रत्यक्षैवापक्षापनमार्थतःकुशलाकुशलानां कर्म्मधर्म्मफलविपाकः
सुखइःखयोस्तु कुशलाकुशलकर्म्मविपाकजत्वाद्विपाकापचारः॥ अत्रसुखा यस्मिन्नुत्पन्न

पृ
८

सर्वमिति शेषः अनुक्रमसंस्कृतम्॥ मात्रशब्दस्तदधिकविषयत्ववस्तुदार्थः॥ ककारः पादपूरणार्थः य
दि सर्वं विस्फुटमात्रकभवनगतो न्यः कर्तृकत्वं वा इति॥ कथं मूलविस्तारादनधिष्ठितादशतिकमध
विकल्पाः प्रवर्तन्ते इत्याह॥ सर्वबीजहि विस्तारं पनिधामकथनथा स्यान्यवधाधनविकल्पः स
सीजायग॥ तत्र सर्वधर्मासादनशक्तानुगमात्॥ सर्वबीजं विस्तरनिस्यालयविस्तारं॥ विस्तारं हि सर्वबीजा
दप्यस्तीति अतः सर्वबीजमित्याह॥ विस्तारादन्यदपि केचित्स्वभावादिसर्वबीजं कल्पयन्ति विस्तार
मित्याह॥ अथवा॥ एकपदव्यतिरिक्तमपि विलक्षणं विलक्षणं दर्शनानामर्थदानः॥ पनिधामकथा यथा
स्यान्यवमादिति॥ पूर्वविस्तारान्यथाभावः पनिधामः॥ तथा तथा निमित्तस्य विकल्पस्थानकेना

मसदिति। यद्वियस्य कारणं तस्मिं समग्रं वा विज्ञानं च तस्य अनात्मत्वं॥ विज्ञानं च माया गन्धर्वनगरस्वप्न
किमिरादावसत्यालम्बनं जायते॥ यदि च विज्ञानस्यालम्बनप्रतिबद्धत्वादेः स्यात् एवं सति मायादिस्वर्थता
वान्न विज्ञानमसत्यं॥ तस्मात् सर्वकानिर्वाह्यस्तीयविज्ञानाद्विज्ञानमसत्यं॥ न वा बाह्यार्थाः कस्मिन्नस
त्यपि लावात्॥ दृष्टवाहि बाह्यार्थप्रतिपत्तृ धर्मपनस्य न विज्ञाप्रतिपत्तिः॥ नचैकस्य पनस्य न विज्ञान
कालस्य कल्पयत्वं॥ तस्मात्॥ अध्यापि तत्रूपलाद्विकल्पस्यालम्बनमसदिति प्रतिपत्तव्यं॥ अनन्तावत्
समाधापाकृपविज्ञप्तापवादाकृपविज्ञप्तीयया॥ आह॥ अनेदं सर्वं विज्ञप्तिमात्रकमिति॥ अनेति तस्मात्
यस्मात्सर्वधामात्मकनविकल्पनयविकल्पत॥ अनन्तानि॥ तस्माद्विषयालावात्॥ सर्वं विज्ञप्तिमात्रकं

विज्ञानसामर्थ्यमाहितं॥ सा कर्म्मवासना॥ अहंक्षय॥ अलगधा अहंकअहंक्ष्य॥ तत्र विज्ञानास्थथ्यावस्थ
सकाना ध्यासिर्नं अहंक अहंक्ष्य क्षिकमनागतक्रातीय अलग अहंक अधाखिवीकं अहंक्षय वासनाग
त्र कर्म्मवासना हेदाकृति हेदनाम्रावहेदंथवीज हेदादकन हेदवत्॥ अहंक्षय वासनासु सर्वक
र्म्मवासनानां यथास्वमाक्षिप्तास्वादनप्रवृत्तानां सहकारित्वं प्रतिपद्यते॥ तद्यथा अर्थादया
कनस्यास्वादविति॥ एवञ्च न कवलाः कर्मवासना अहंक्षय वासनानुगृहीता विपाकङ्गनयन्तीपू
र्वं हवति॥ अतएवाह॥ अहंक्षय वासनयासहेति॥ जीवपूर्वविपाकन्यद्विपाकं जनयन्तिनादिति॥
पूर्वजन्मापचितन कर्म्मक्षयमहेविपाकाहिनिर्वृत्त अस्मिं जीवन्ति॥ आक्रपकालपर्यन्तावस्थि

स्यादन समर्थ वस्तु प्राप्तीत्यर्थः॥ अन्यान्य वशादिति॥ तथाहि चक्षुरादिविज्ञानस्य स्वसंक्लिष्टपरिणामवर्तु
मान॥ अकिंचित्कस्यालयविज्ञानपरिणामस्य निमित्तं सापि आलयविज्ञानपरिणामश्चक्षुरादिवि
ज्ञानस्य निमित्तं भवति॥ एवमन्यान्य वशाद्यस्य इत्यप्रवर्तनं॥ तस्मादालयविज्ञानादन्यनानधिष्ठिता
दनकप्रकाशाविकल्पः संजायते॥ तत्र च वर्तमानजन्मनि यथालयविज्ञानस्य वृत्तिविज्ञानस्यात्
पत्तिर्भवति॥ तथाख्यातं भूदानि विज्ञप्तिमात्रं॥ अनागतं जन्म वर्तमानजन्मनि बाधस्य यथा प्रतिसंधी
यमानस्य दर्शयन्नाह॥ कर्मक्षयवासनाग्रहक्षयवासनया सह॥ क्लिष्टपूर्वविपाकं च्यावि पाकं जनय
क्लिनदिति॥ पूर्वापूर्वमानकाचिनाकर्म॥ अनकर्म क्षयदनागतास्रवाहिनि वर्तयआलयः

गुरु:
१०

यूहगं॥ संस्कारप्रत्ययविज्ञानाद्यावत्प्रवृत्तनप्यलावः॥ संसारस्यालयविज्ञानस्यपगमप्रतिसन्धि
विज्ञानं वा संस्कारप्रत्ययं पविकल्पाद्यः संस्कारादिभाः॥ न विज्ञानकायाः॥ तत्रथ संस्कारा प्रतिस
न्धिकाविज्ञानप्रत्ययस्य न्यग्रोधबीजवत् निरुद्धत्वात्॥ निरुद्धस्य वासत्वात्॥ अस्तश्च प्रत्ययत्वादयात्
॥ न संस्कारप्रत्ययं प्रतिसन्धिविज्ञानं यूहगं॥ प्रतिसन्धेचनामरूपमप्यस्ति न कवलं विज्ञानं तत्र विज्ञा
नभव संस्कारप्रत्ययं न नामरूपमिति॥ काप्रयुक्तिः॥ तस्मात्संस्कारप्रत्ययं नामरूपमिति वक्तव्यं॥ नतु वि
ज्ञानमिति॥ कतम दन्यविज्ञानप्रत्ययं नामरूपं॥ यदुत कालमिति चेत्स प्रतिसन्धिकनामरूपाल्पा
त्प्रतिसन्धिः यतस्तदेव विज्ञानप्रत्ययत्वं पूर्वं॥ पूर्वं चेत् संस्कारप्रत्ययं नाम्नमिति॥ अतश्च संस्कारप्र

तथा अवर्ण कर्म्म वासना ग्रहद्वय वासना सहिता उपरक्ता विपाकादन्य विपाकं तदावाय विज्ञानं जनयति
॥ आलय विज्ञानं व्यतिरिक्तानां स्वविपाकस्यालवाद्॥ क्षीणपूर्व विपाकं उत्पन्नं भावनाकुपनिह
नति॥ अन्य विपाकं जनयति॥ चक्षुरादि विज्ञान व्यतिरिक्तमालय विज्ञानमस्ति॥ तदेव च सर्ववी
जकं नजनादि विज्ञानमिति कुतः तत्॥ आगमाद्युक्तं तथा॥ उक्तं हि भगवता हि धर्म्म सूत्रे॥ अनादि कालि
काधातुः॥ सर्व धर्म्म समाश्रयः॥ तस्मिन्सति गतिः सर्वा निर्वाणाधिगमोपि वा॥ नचालय विज्ञानमकुश
लं संसार प्रवृत्ति निवृत्ति वीयुक्तं॥ तत्र संसार प्रवृत्ति निकायमलागाकुशल प्रतिसन्धि बन्धः॥ निवृ
त्तिः सोपधिशेषा निरुपधिशेषा निर्वाणधातुः॥ तत्रालय विज्ञानादन्य संस्कार प्रत्ययं विज्ञानं न

प्रधानत्वात्मूल ॥ अतस्तु प्रहीणस्य सत्कानाविनिवर्तनान्यथा ॥ न चालयविज्ञानमकुशलप्रहाणं पुद्गल
॥ कथमूलनर्यूकम ॥ तस्मात्स्वीकृतावाक्लेशः ॥ प्रहीयत ॥ बीजावस्थावा ॥ तत्र मूलस्वीकृतः प्रहीयत इति ॥ अनि
च्छिन्नवर्थ ॥ तत्प्रहाणमाक्लेशानावबीजावस्थापिनैव प्रहीयते ॥ नहि प्रतिपक्षाकृदानीं किञ्चिदन्यदस्ति
पगम्यते ॥ यत्र क्लेशबीजं व्यवस्थितं तत्प्रतिपक्षेण प्रहीयत ॥ अथ प्रतिपक्षविरुद्धत्वक्लेशबीजं तत्प्रक
ष्यते ॥ नहि तत्क्लेशबीजत्वकभवतस्तत्प्रतिपक्षाएविरुद्धमर्हति ॥ न चाप्रहीणक्लेशबीजानां संतानति
दृष्टिः संहवति ॥ तस्मादवस्थमालयविज्ञानं तदन्यविज्ञानसहस्रमिः क्लेशैरविरुद्धं ॥ स्वबीजपुष्टया पान
तमूलस्वरूपयं ॥ यपुनर्विरुद्धत्वं सत्कानिपविपाकविलाभाद्यथावनं वासना दृष्टिलाभं सति क्लेश

त्यं विज्ञानं यद्भवति ॥ किञ्चात्र धर्मो नहि विज्ञानं विपाकवासनां निष्यन्दवासनां वा स्वात्मन्यापादुं समर्थं स्वात्मनि
कारिकाविरोधात् नाप्यनागामिनस्तदानुत्पन्नत्वात् ॥ अनुत्पन्नस्य चासत्त्वात् ॥ नाप्युत्पन्नं पूर्वस्य तदानि
रुद्धत्वात् ॥ अविक्रिकासत्त्वनिरोधसमापत्त्याद्यवस्थासु पुनः संस्कारपरिणामविशेषात् सेवा
त् ॥ विज्ञानप्रत्यर्यनामरूपन्नस्यात् ॥ षडायतनन्नस्यात् ॥ एवं यावज्जातिप्रत्यर्यजरामरणन्न
स्यात् ॥ तत्रश्च संसारप्रवृत्तिरपि आलयविज्ञानभंसतिनयुक्तं ॥ संसारस्य हि कर्म क्लेशाश्च का
रणं ॥ तत्रश्च क्लेशः प्रधानं ॥ तथा हि क्लेशाधिपत्यात् कर्म ॥ पुनर्भवाय उपसमर्थं भवति नान्यथा ॥ तथा
आक्षिप्तपुनर्भवमपि कर्म क्लेशाधिपत्यादेव पुनर्भवाय भवति नान्यथा ॥ एवं च क्लेशा एव संसारप्रवृत्तेः

गुरु:
१२

पनक्रमः पनिनिर्वीनश्च॥ नास्तिविरोधः विरुद्धिमात्र एव मतिस्वलावत्रयव्यवस्थानात्॥ कथमित्यत आ
ह॥ अनयनविकल्पनयद्वस्तुविकल्पाग॥ पनिकल्पितएवाशेषस्वरूपानस्वविषय॥ आध्यात्मिकवाह
विकल्पावस्तुस्वदनविकल्पनामानर्थं प्रदर्शयन्नाह॥ अनयनविकल्पनति॥ यद्वस्तुविकल्पाग॥ आ
ध्यात्मिकं वाहं वाकुशायवद्बुद्धधर्मादिपि॥ पनिकल्पितएवाशेषस्वलावभूतत्र कानधमाहनस्वविषय
भूति॥ यद्वस्तुविकल्पविषयस्तुयस्मात्स्वरूपवान्नविषय॥ तस्मात्तद्वस्तुपनिकल्पितस्वलावभव॥
नहेतुप्रत्ययप्रतिपद्यस्वलावं तथाहकल्पितवस्तुनि॥ तदलावचपनस्यनविद्यमानकविकल्पप्रवृत्ति
हेतुः॥ नचतदकंवस्तुतदलावावापनस्यनविद्यमानकस्वरूपायाहग॥ तस्मात्सर्वमिदं विकल्पमात्र
दृष्ट॥ नचतदकंवस्तुतदलावावापनस्यनविद्यमानकस्वरूपायाहग॥ तस्मात्सर्वमिदं विकल्पमात्र

पङ्कभ्यः प्रवर्द्धमानबाष्पजलविस्रावव्यवस्थितं॥ बीजकल्पं हस्तवाङ्कुशप्रतिपक्षमार्गापनीयं॥ तस्मि
न्नपनीतेनपुनरुत्पत्तिनाश्रयश्चक्रशालामूलहिविति॥ शापविप्रभानिर्वाधधातुः प्राप्यते॥ पूर्वकर्म्मा
क्षिप्तकर्म्मनिराश्रयं॥ तमोनुमा प्रतिसंधानानिरूपविप्रभानेर्वाधधातुः नहि कर्मविप्रमानम
पि कुशुद्धप्रहीप्रसूसहकारिनवधारावान्पुनर्हेवमहिनिवर्त्तयितुं समर्थं॥ एवं मालयविस्रावस्ति
संस्थानप्रवृत्तिनिवृत्तिश्च॥ [illegible] एव सम्भक्तवादिविस्रावव्यतिरिक्तमालयविस्रावं॥ तदवच्च सर्वधर्म
बीजानुगतत्वचक्रवादिविस्रावमेसुसूपगन्तव्यं॥ विस्रावविज्ञानस्रोतश्चस्तम्भकापनिवन्धना वर्दितव्यः
यदिविस्रावमात्रभवदंकथन्न [illegible] सत्रविभाधः सत्रेबुद्धित्रयः॥ स्तुहावाउकाः॥ पनिकस्मिन्
लिङ्गः

१२

पत्रिकल्पितेन तस्मिन्विकल्पे अहमहकारवत्पत्रिकल्पितः तथा हि तस्मिन्विकल्पे अहमहकारस्य
विद्यमानत्वे पत्रिकल्पनं भवति ॥ पत्रिकल्पितसूत्रे ॥ तेन अहमहकारेण पत्रतन्त्रस्य सदा सर्वकाले
अलक्षणहितनया ॥ स पत्रिनिष्पन्नस्वभावः ॥ अतएव सर्वे वन्ध्यानानन्यत्वं पत्रतन्त्रतः ॥ अतएव स
र्वेषां पत्रिकल्पितेन स्वभावेन पत्रतन्त्रस्य सदा नहितता पत्रिनिष्पन्नः ॥ यहितता च धर्मता सा च
धर्मता धर्मिणो न्यानानन्यायुक्ता ॥ पत्रिनिष्पन्नस्य पत्रतन्त्रे धर्मिणि सतः पत्रतन्त्रात्स पत्रिनिष्पन्नाना
न्यानानन्यत्वं वाधवत्वः ॥ यदि हि पत्रिनिष्पन्नः पत्रतन्त्रादन्यः स्यादेवं न पत्रिकल्पितेन पत्रतन्त्रः
शून्यः स्यात् ॥ अथ नन्यत्वमपि पत्रिनिष्पन्नानविशुद्धालम्बनः स्यात् पत्रतन्त्रवर्त्तिक्लेशालक

भवतु धर्मस्य पत्रिकल्पितत्वात्॥ उक्तं च सूत्रे॥ नखलु पुनः सूत्रे धर्मा रूपाविधानं यथा बालपथकुनाभ्र
हिनिविष्टानि॥ पत्रिकल्पितानि कुर्वं पवनक्रस्वलावावकथानि॥ अत आह॥ पवनक्रस्वलावकुविकल्पः प्र
ख्यातः॥ अत्र च विकल्पानि पवनक्रस्वरूपमाह॥ प्रख्यातः कुवर्णनापि पवनक्रादिधानप्रकृतिनिमि
कुमाह॥ तत्र पत्रिकल्पः कुशलाकुशलयाकुगरुदहिन्नाडे धातुकाश्चिकुचेष्टः यथाक्रमं तत्र पत्रिकल्पकु
चिकुचेष्टाश्चिधातुकानि॥ पत्रेर्हेतुप्रत्यये कुन्त्रनानि पवनक्रउत्पादनमित्यर्थः॥ लगाद्यन्यहेतुप्रत्य
यप्रतिकूलाल्लाएनानि यावं दुकस्त्वनि॥ उक्तः पवनक्रः पत्रिनिष्यन्नः कथमित्यत आह॥ निष्यन्नक
स्यपूर्वं गस्तदानहिनाकृया॥ अविकारपत्रिनिष्यन्नास्पत्रिनिष्यन्नः॥ तस्यानिपवनक्रस्यपूर्वं धनि

एन्:
१४

गृह्णन्ति ॥ अतः पवित्रिष्यन्ते अदृष्टपवनक्रान्तदृष्टम् ॥ न पुनर्लक्षिकृतस्थानपृष्ठलक्षणापि स्थानेन
दृष्टम् ॥ यथा निर्विकल्पप्रकाशायां धनध्यानकं ॥ गतपृष्ठलक्षणस्थानेन मायामरीचिस्वप्नप्रति
श्रुत्कोदकचन्द्रनिर्मितसमास्सर्वधर्मास्त्रयुतीति ॥ अत्र च धर्माः पवनक्रसंगृहीता अहिप्रगाः ॥
पवित्रिष्यन्तश्चाकाशवदकर्मसः स्थानं च यथा कं निर्विकल्पनस्थानना काशसमतया तां सर्वधर्मा
न्यध्यतीति पवनक्रधर्माणां कथनामात्रदर्शनात् ॥ यदि द्रव्यभवपवनक्रः कथं सूत्रे सर्वधर्मानिः
स्वभावा अनुत्पन्ना अनिधाश्रुतिनिर्दिष्टम् ॥ नाहि विना धः यस्मात् त्रिविधस्य स्वभावस्त्रिविधा
निः स्वभावानां सत्त्वाय सर्वधर्माणां दर्शितानिः स्वभावता ॥ त्रय एव भावानां च तु अर्थ इति स्थापनार्थं स

स्वात्॥ एवं पवनक्रध्वनक्रध्वात्मकः स्यात्॥ पवनिष्यन्दनन्यत्वात्पवनिष्यन्दवत्॥ अनित्यत्वादिवद्वा
सोनान्यानन्यश्रुतिवाक्यशब्दः यथा अनित्यत्वादयः स्वतः नास्तीत्यत्र॥ संस्कारादिसोनान्यानानन्या॥ य
दि संस्कारसोऽनित्यत्वादयः॥ एवं तर्हि संस्कारानित्याः स्युः॥ अथानन्या एव संस्काराः प्रध्वंसा
दयः स्युः अनित्यत्वात् एवं इत्यादिश्चापि वाच्यः॥ यदि यमक्रमहकलावयविनः पवनक्रः कथ
मसोगृहीतः अगृहीतमात्रावा कथमसौ निर्विशेषः॥ अत आह नाहृष्टस्मिंस्तद्ध्वगतानाहृष्टस्मिन्ने
तिपवनिष्यन्दस्वभावस्तद्ध्वगश्रुतिपवनक्रः स्वभावः॥ निर्विकल्पलोकानुभवस्तद्ध्वपवनिष्य
न्दस्वभावः अदृष्टविधः असाक्षात्कारगतस्तु लक्षणशब्दलौकिकज्ञानगम्यत्वात्॥ पवनक्रोऽभ्यनन्तः

स्वाभिमतमस्यास्तिर्नास्तीति अभावस्य उत्पत्तिर्निःस्वभावतया सूत्रकृता धर्माधर्मपरमार्थस्य सत्यतया कथमपि सम्भूति
परमहिताकारकत्वं॥ निमूलकत्वात्सार्थः परमार्थः॥ अथवा आकाशवत्॥ सर्वप्रकारेण सार्थत्वे मत्या
विकानार्थत्वं॥ परिनिष्पन्नस्वभावः परमार्थनिःस्वभावतापरिनिष्पन्नस्वभावस्वभावत्वात्॥
किं पुनः परमार्थहि पानने व परिनिष्पन्नाहि अनध्यानस्याह॥ किं हि तथतापि सूक्ष्मपि भगवान्
वलं तथता भवने वाहि भगवः॥ किं हि यावन्तो धर्मा अनुपर्यायाः सर्वहेतुप्रहि भगवः॥
सर्वकालं तथा भावाकथता॥ तथाहि पृथग्जनस्य क्लेशे आवरणस्य सर्वकालं तथैव भवति॥ नान्यथा
तथतासूत्रकं किं पुनः कथता तत्परिनिष्पन्नस्वविसूक्ष्मिमात्रता। उतान्यविसूक्ष्मिमात्रता॥ अतआह॥

ख्यानिर्देशः स्वलक्षणविद्यमानवत्त्वेनेति॥ त्रिविधा निःस्वभावताः लक्षणनिःस्वभावताउ
त्पत्तिनिःस्वभावता परमार्थनिःस्वभावताच सर्वधर्माणामविकल्पितपरतन्त्रपरिनिष्पन्नात्मकाः॥ ४६
दानीं त्रिविधस्य स्वभावस्य॥ यथा स्वनिःस्वभावतां तस्य प्रदर्शयन्नाह॥ प्रथमा लक्षणेन निःस्व
भावा इत्यत्र पुनः न स्वयं भावः तस्य स्वपरा निःस्वभावता॥ धर्माणां परमार्थश्च स्वयं तत्कथमाश्रितः
प्रथमः परिकल्पितः स्वभावः अयं च लक्षणेन निःस्वभावः तल्लक्षणस्याभावात्॥ रूपणा
लक्षणरूपेण तत्त्वेन लक्षणवेदनादिना॥ अतश्च स्वरूपाभावात् खपुष्पवत् स्वरूपेण निःस्वभावः
अपरः पुनरिति परतन्त्रस्वभावः॥ नन्वयं स्वभावः तस्य मायावत् परप्रत्ययनात्मकः॥ अतश्च यथाप्र

पुनः
१०

विस्तारं नावतिष्ठत ॥ किंकर्हि अङ्कग्रहकापलम्भे न तिग्रहद्वयं ॥ अङ्कग्रहग्रहकग्रहश्चतस्रान्
श्चयतदाहिमानागतग्रहद्वयास्तुथवीजमालयविस्तरयावद्द्वयलब्धा विस्फिमात्रया गिनाश्चि
कुन्नप्रतिष्ठितं भवति ॥ तावद्ग्रा अङ्कग्रहका दृश्यानविनिवर्तनप्रहीयतइत्यर्थः ॥ अत्र च वहिर्
पलम्भाप्रहणनाध्यास्कापलंतप्रहणदर्शितमिति ॥ अत्रास्तेवरवलं हंच अङ्कनादिहिः रूपादीन्
रक्षामीति ॥ ४२ इदमिदानीं वक्तव्यं किमर्थं नहितचिह्नमात्रापलंतरा ॥ चिह्नधर्मनावस्तानन्नस्याह
किन्तुर्हि ॥ विस्फिमात्रमवदमिल्पि अपलंतरतः स्तापयन्नग्रतः किञ्चिन्मात्रेनावतिष्ठत
ऋति ॥ अथवायः पूनर्नाहिमानिकः ४ ऋगमात्रकं जानीयादहं विस्फिमात्रतायांशुद्धायां

सेवविज्ञप्तिमात्रता॥ स विशुद्धलक्षणवाक्यप्रकर्षनाप्तिनिष्ठनिश्चितं तदात्मप्रदर्शनात्॥ नाम्नि
स्कानाच्च विज्ञप्तावुपनिरोधः प्रहीयते॥ नापलेरुदाक्षुं स्वभावलवनाच्च यात्॥ सर्वविनष्टविभाग्
विशुद्धलक्षणं तदिति॥ सेवविज्ञप्तिमात्रं लक्षणवचनं नाति समयोऽकः॥ यदि विज्ञप्तिमात्रमेव॥
कस्माच्चक्षुरादिप्रवृत्तिनं सम्भवेत् रूपशब्दगन्धरसस्पर्शानुरूपाणीत्यस्य तत्राह॥ यावद्विज्ञ
प्तिमात्रस्य विज्ञानं निष्ठमग्रहद्वयस्यानुभयस्यावन्नविनिवर्तनं॥ अथवा यास्माः कर्मवासनाग्रहे
द्वयवासनासहिताः क्षीणपूर्वविपाकं अन्यविपाकं जनयन्तीत्यर्थः तस्या धर्मग्रहणं चलगत्याह॥ ११
यावद्विज्ञप्तिमात्रस्य विज्ञानं नावतिष्ठति विज्ञप्तिविलक्षणः॥ यावच्चित्तधर्मतायां विज्ञप्तिमात्रसंशब्दितायां

निनाहिनिवेशन॥ यथाऽनुलार्थदर्शनान्नतु जात्यन्धत्वं॥ तस्मिन्काले विद्यमानग्रहस्यग्रहणं स्वचिह्नधर्मतायाश्च प्रति
ष्ठितो भवति॥ अत्रैव कारणमाह॥ अकस्मात्तमग्रहादिति॥ अहंसति अहंकृतो भवति नतु अकस्मात्तमग्रहः॥ अक
स्मात्तमग्रहे कारणमपि प्रतिपद्यते॥ नकेवलं अकस्मात्तमग्रहं॥ एवं हि समस्तमालं व्यातमर्कं निर्विकल्पं लोकालोकालोकने
त्रं अहंकारेणमपि प्रतिपद्यते॥ तत्केवलं अकस्मात्तमग्रहं॥ एवं हि समस्तमालं व्यातमर्कं निर्विकल्पं लोकालोकालोकने
मूलयते॥ अकस्मात्तमग्रहकाहिनिवेशनश्चप्रतीयते॥ स्वचिह्नधर्मतायाश्चिह्नमवस्थितं भवति॥ यदेवं विशुद्धिमा
त्रतायाचिह्नमवस्थितं भवति॥ तदा कथं व्यपदिश्यते शुद्धं॥ विशुद्धपलीहाशून्यलोकालोकालोकनश्चनतु जाश्च
य[illegible]भावलिङ्गाधीकृत्य हानिः एवानाश्रयं भवतु नचिह्नः कमलाकरवः सूर्यो विनिर्मु
क्तिकाशुद्धो धर्मव्यापिमहामूर्तिमिति॥ तदनन्तरं कमलाकरवनमार्गमानशालुनविशेषेण नसम्यक्

स्थितिकाले ॥ गृहयुद्धासार्थमाह ॥ विशुद्धिमात्रभवदनिष्टपि ग्रपलंबनकल्पादि ॥ विशुद्धिमात्रभवदर्थ
वहिर्गतवा क्षार्थस्थीतिव्यपलंबनाग्रहणतः चिह्नीकरणतकल्पार्थः ॥ अत्रगणूत्पत्तिसूत्रं स्थापय
न्निति यथा ॥ गम्यनसावहप्रकानत्वात् ॥ यागमवाचालम्बनानां किंचिदित्याह ॥ अस्थिर्थकलिक
स्थानीलकम्बाविपूयकम्बाविपट्टकम्बाद्याक्षस्कादिकम्बागत्मात्रनावतिकुर्वाविस्थानापलंबनग्रह
क्षणाकथापुनर्विस्थानग्रहस्यप्रहार्थचिह्नमात्रमायंवाप्रतिष्ठिमात्रवनीस्थनाह ॥ यदात्वावलंब
नंविस्थानंनेयापलहगतवाक्षिगंविस्थानमात्रस्वग्रकलावनदग्रकदिति ॥ यस्मिन्कालेदशनालम्ब
नंभूवबादलंबनंग्राकुगंवाचूपश्यदायालंबनंविस्थानंवहिष्यिकृत्भापलंहगनपश्यतिनष्टका

गृ
१८

[illegible] ॥ यदाह ॥ विमुक्तकायश्रुति ॥ वाधिसत्त्वगतदौर्बल्यानितश्चप्राप्यत ॥ यदाह ॥ धर्मस्वामिनहामुनि
मिविधश्रावनगहनशाक्यनामिमुक्तनाचश्राश्रयपनाहिनूकाअत्रगमथ ॥ श्रूयमादानविज्ञानंद्वया
वनधलक्षणंसर्वबीजंकुशबीजंबन्धकृद्द्वया मिति मिति श्रावकवाधिसत्त्वयाः ॥
आयस्कुशबीजंहृतनस्य द्वयावनगबीजं ॥ तइआतासर्वसूत्रावाकिर्वोतीति ॥ सएवानाश्रवाधातुमिति
सएवाश्रयपनाहिनूपं ॥ अनाश्रवाधातुविमुक्त्यगनिर्दौर्बल्यात् सत्त्वाश्रवविगतश्रुतनाश्रवविगत
श्रुतनाश्रवः ॥ आर्यधर्महेतुत्वाद्धातुः ॥ इत्यर्थः अत्र धातुशब्दः ॥ अविकल्पकरणवनत्वात् प्रत्यात्मवेद्य
त्वात् ॥ इत्याकारवत्त्वं ॥ कुशलाविशुद्धालम्बनत्वात् क्रमत्वात् ॥ अनाश्रयधर्ममयत्वाच्च ॥ ध्रुवानिलम्बाद
त्वात् ॥ इत्याकारवत्त्वं ॥ कुशलाविशुद्धालम्बनत्वात् क्रमत्वात् ॥ अनाश्रयधर्ममयत्वाच्च ॥ ध्रुवानिलम्बाद

वृहाविताविस्फुटिमात्रप्रविक्ष्यागिनः॥ तत्रप्रसङ्गे कचिल्लाभावात् अर्थनिष्पत्तेश्च॥ अचिन्तनिष्पत्तेश्चे

अवचिनस्तानलोका · यावत्तावत्तनिर्विकल्पस्तावल्लोकाद्दृष्टिर्भवतीति स्थूलनीलाकारतनश्चतादिनिक

स्तस्य स्थानकनाश्रयस्य पनावृत्तिर्भवतीति स्थूपनार्थमाह॥ आश्रयस्य पनावृत्तिरिति॥ आश्रयत्र

हर्वबीजकमालयविज्ञानं॥ तस्य पनावृत्तिर्यदि क्लेशविपाकक्षयवासनाः साधनविकल्पेस्तां कर्मध्य

तार्थकथा क्षयज्ञानसाधनपनावृत्तिः॥ सा पुनराश्रयपनावृत्तिः कस्य प्रहाणस्याप्यतः अतएव॥ द्वि

पादो क्लेशतनतः॥ द्विप्रतिक्लेशावरणयोः क्लेशेष्यावरणयोः क्लेशश्च॥ क्लेशमाश्रयस्य कर्मध्यता॥ त

न्मूलतः॥ क्लेशेष्यावरणयोर्बीजं॥ सा पुनराश्रयपनावृत्तिः॥ आवरणादिगतक्लेशतनितश्च प्राप्यते॥

सूत्र
१८

अक्षरनया॥ सुखानि सुखादवयदनि सर्वं न दुःखं भयं वनि सुच्छति॥ अस्मात्सुखः॥ क्लेशावरणप्रहाणात्॥ अ
वकाशं विमुक्तिकायः॥ सर्वाश्रयपरावृत्तिलक्षणो धर्माख्यो मुच्यते॥ मनसूनरेमिमानमिनादिकाव
नया क्लेशक्षयावरणप्रहाणात् आश्रयपरावृत्तिः सर्वदागमात्॥ मनसूनधर्मकायः सूच्यते॥ संसाना
पनिद्रागमकुदर्पमं कुर्मः सन्तानं सर्वधर्मविलक्षणाहतश्च धर्मकायः सूच्यते॥ मनसूनं
निर्तिपनमभोनयथागतं बुद्धाहगवान्महामुनिविति॥ ०॥ त्रिंशिकाविज्ञप्तिशास्त्रसमाप्तः॥ ॥ ॥
कृतिनाचार्यस्थिरमतिशुभम्॥ सम्वत १०१९ मिति आषाढशुक्ल २ भौम सोमवासरे श्रीनन्दनलिखितं